

GENÇ MÜTEFEKKİRLER DERGİSİ
JOURNAL OF YOUNG INTELLECTUALS

e-ISSN: 2718-000X

Yıl/Year: 5, Cilt/Volume: 5, Sayı/Issue:: 4

Aralık/December-2024

MAKALE BİLGİSİ/ARTICLE INFORMATION

Müellifi Bilinmeyen Mensur Bir Fütüvvetnâmede Dinî ve Tasavvufî Muhteva

Religious and Sufi Content in a Prose Futuwwatname of Unknown Author

YAZAR/WRITER

Muhammed Musab TİRYAKİ

Dr. Öğrenci, Hitit Üniversitesi Lisansüstü

Eğitim Enstitüsü

Dr. Student, Hitit University Graduate School of
Education

muhammedmusab19@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-1727-226X>

Çorum, TÜRKİYE

Abdulkerim TİRYAKİ

YL. Öğrenci, Hitit Üniversitesi Lisansüstü

Eğitim Enstitüsü

YL. Student, Hitit University Graduate School
of Education

abdulkerimtiryaki@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-0513-3809>

Çorum, TÜRKİYE

<http://doi.org/10.5281/zenodo.14412729>

Yayın Bilgisi/Publication Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi/Date Received: 25.11.2024

Kabul Tarihi/Date Accepted: 11.12.2024

Sayfa Aralığı/ Page Range: 1043-1077

İntihal: Bu makale, intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

Yayıncı / Published by: Nihat DEMİRKOL / TÜRKİYE

ÖZET

Türk Edebiyatının önemli yazılı kaynaklarından olan fütüvvetnâmeler, XIII ve XIV. yy. Anadolu coğrafyasında görülen fütüvvet anlayışı ve Ahilik teşkilatının temel prensiplerini ortaya koyan, yazıldığı dönemin kültürel yapısı, sosyal ve ekonomik hayatı hakkında bilgiler sunan eserlerdir. Bu çalışmada Çorum Hasan Paşa Kütüphanesi 19 Hk 885 numarada kayıtlı *Fütüvvet-nâme* eseri incelenmiştir. 67 varaktan müteşekkil eserin, yazmada kullanılan bazı kavramlardan hareketle XVIII ve XIX. yüzyıllara ait olabileceği düşünülmektedir. Fütüvvetnâme'nin genelinde sade ve akıcı bir üslup kullanılmıştır. Eser, fasıl başlıklarından meydana getirilmiş, adab ve erkânlar soru-cevap şeklinde izah edilmiştir. Bunun dışında icazet verme ve üstadın huzurundan ayrılmanın usulü gibi bazı ritüeller anlatılırken betimleme tercih edilmiştir. Kavramlara ilişkin soru ve cevapların kısa olması üzerinde özenle durulmuştur. Çalışmada fütüvvetnâme türüne dair literatür bilgisi verilip eserin dinî ve tasavvufî muhtevası, dil ve anlatım hususiyetleri açıklanmış ve eserden örnek metinler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Fütüvvet, Fütüvvetnâme, Ahilik, Tasavvuf, Kadirî.

ABSTRACT

Futuwwatnamas, which are important written resources of Turkish Literature, are works that reveal the basic principles of the understanding of futuwwat and Ahi organization seen in the Anatolian geography of the XIII and XIV. centuries and provide information about the cultural structure, social and economic life of the period in which they were written. In this study, the Futuwwet-nâme work registered in Çorum Hasan Paşa Library, number 19 Hk 885 was analyzed. The 67-volume work is thought to belong to the XVIII and XIX. centuries based on some of the terms used in the manuscript. A simple and fluent style is used throughout the Futuwwatname. The work is organized from beginning to end with chapter headings, and manners and method are explained through questions and answers. Apart from this, some rituals, such as the procedure for granting ijazet and leaving the master's presence, are explained through descriptions. Careful attention has been paid to ensure that the questions and answers related to the concepts are short. In the study, the literature on the futüvvetnâme genre is given, the religious and mystical content, language and expression features of the work are explained and sample texts from the work are presented.

Keywords: Futuwwat, Futuwwatname, Ahilism, Sufism, Qadirî.

GİRİŞ

Arapça f-t-y kökünden türeyen “fetâ” kelimesinden türeyen “fütüvvet” kelimesi gençlik, yiğitlik, mertlik, delikanlılık, cömertlik, temiz soyluluk gibi anlamlara gelir. İstilahi manada şecaat, cömertlik, iffet ve diğergâmlık” gibi belli başlı üstün vasıfları temsil eden cömertlik timsali kişiler için kullanılır (Gürel 1992: 5-6).

Fütüvvet anlayışının kaynağı İslam geleneğine dayanmakla birlikte tarihî kökeni itibarıyla ilk olarak risalet öncesi Arap toplumunda ideal insan tipini temsil eden feta olarak benimsenmiştir. İslam ile birlikte kurumlaşarak teşkilata dönüşen fütüvvet, zaman içerisinde sufi anlayışla bütünleşerek tasavvufi bir mahiyete bürünmüş, son olarak da Anadolu sahasında mesleki hüviyet kazanarak “Ahilik” müessesesine dönüşmüştür. (Ocak 1996: 13: 261-263).

Anadolu içerisinde Türkler tarafından aynı görevi gerçekleştirmek amacıyla ortaya çıkan Türk siyasi ve iktisadi tarihinin önemli bir kurumu olan Ahilik ise esnaf ve zanaatkârlar üzerinden iş hayatının ahlaki ilkeler doğrultusunda sürdürülmesini esas alan müesseseleşmiş biçimdir.

XIII ve XIV. yüzyıllarda fütüvvet teşkilatının usul, adab ve erkânını saptamak maksadıyla kaleme alınan fütüvvetnâmeler, yazıldıkları dönem hakkında da ilk elden bilgi veren kaynaklar mahiyeti taşımaktadır. İlk dönem Arapça fütüvvetnâmelerde ağırlıklı olarak ahlaki ve tasavvufi içerik ön plandayken XIII. asırdan sonra görülen Türkçe fütüvvetnâmeler ise Ahilik çerçevesinde mesleki yönü olan, adab, erkân ve ritüellere değinen iç tüzük kitapları diye ifade edilebilecek bir mahiyete sahiptir (Öztürk 2017: 268; Köksal 2006: 60; Şen 2013: 8).

Bu çalışmada, fütüvvetnâme sahasına dair literatür bilgisi verildikten sonra XVIII/XIX. yüzyılda yazıldığı tahmin edilen müellifi bilinmeyen mensur bir fütüvvetnâmede yer alan dinî ve tasavvufi muhteva ortaya konulmaya çalışılacaktır.

1. Arapça Fütüvvetnâmeler

Arap edebiyatındaki fütüvvetnâmelerin bilinen en eskisi, Ebû Abdurrahmân es-Sülemî'nin (ö. 412/1021) *Kitâbu'l-Fütüvve*'sidir. Bunun yanı sıra Hâce Abdullah el-Ensârî el-Herevî'nin (ö. 481/1175) *Menâzilü's-Sâirîn* risalesindeki *Fütüvvet-nâme*'si; Ebû Hafs Sühreverdî'ye (ö. 632/1234) ait *Fütüvvet-nâme*; Ahmed b. İlyas el-Harputî'nin

(ö. 827/1424) *Tuhfetü'l-Vesâyâ* eseri ve Seyyid Muhammed b. Seyyid Alâeddîn'in *Fütüvvetnâme-i Kebîr*'i, Arapça olarak kaleme alınan önemli fütüvvetnâmelerdir.

2. Farsça Fütüvvetnâmeler

Arapça yazılan fütüvvetnâmelerle mukayese yapıldığında Farsça yazılan fütüvvetnâmeler daha azınlıktadır. Bunlar içerisinde Emir Unsuru'l-Maâlî Keykâvus'un (ö. 475/1082) *Kabus-nâme*'si (40. Bab) ve Feridüddîn-i Attâr'a (ö. 627/1230) ait olduğu söylenen 192 beyitten müteşekkil bir manzume ön plandadır. Seyyid İzzi-i Mervî'nin *Manzum Fütüvvetnamesi* de Farsça olarak yazılan fütüvvetnâmelerden biridir. Eser, aruzun hezec bahrinin mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün kalıbıyla kaleme alınmıştır (Ceylan 2008: 241-259). Ayrıca Rukneddîn el-Urmevî el-Konevî'nin oğlu Nâsırî'nin, tarikat hakkında manzum bir kitap olmadığını fark edip 689/1290 yılında yazdığı *Fütüvvet-nâme* dikkat çekmektedir. Aruzun fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla yazılmıştır. 882 beyitten müteşekkil eser, Emir Ahi Muhammed'e ithaf edilmiştir.

3. Türkçe Fütüvvetnâmeler

Türkçe fütüvvetnâmeler, manzum ve mensur olmak üzere iki şekilde yazılmıştır.

3.1. Manzum Fütüvvetnâmeler

3.1.1. Şeyh Eşref b. Ahmed Fütüvvetnâmesi (XV. yy.)

Şeyh Eşref b. Ahmed'in 856/1452 yılında istinsah ettiği eser, manzum şeklinde yazılan fütüvvetnâmelerin bilinen ilk örneğidir. 444 beyitten oluşan fütüvvetnâme, aruzun fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla yazılmıştır. (Bilgin 1992, VII).

3.1.2. Dâî'nin Fütüvvetnâmesi (XV. yy.)

İsmi Dâî olan biri tarafından 880/1475 yılında yazılan eser, Türkçe manzum fütüvvetnâmelerin en hacimlisidir. Aruzun fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla kaleme alınan, başı ve sonu eksik olan eser, 2356 beyitten müteşekkildir. Sade bir üslupla yazılmış eserde, ahilik ve fütüvvet ile ilgili malumatların yanı sıra tarikatın adabı, şeyhlik ve müritliğin özellikleri gibi hususlarda çeşitli bilgiler aktarılmıştır. (Köksal 2017: 1595-1611).

3.1.3. Esrar Dede Fütüvvetnâmesi (XVIII. yy.)

Türk edebiyatındaki manzum fütüvvetnâmelerden bir diğeri, Esrar Dede ismiyle meşhur olan Mevlevi Seyyid Muhammed b. Ahmed tarafından 1211/1796 tarihinde yazılan *Fütüvvet-nâme-i Esrar*'dır. Aruzun fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün kalıbıyla kaleme alınan eser, 176 beyitten müteşekkildir (Torun 1998: 57; Yeniterzi 2001: 115-139). Yârâna/Mevlevilere hediye edilmek için yazılan eserde Ahiliğin ahlaki yönü üzerinde durulmuştur. Eser, Hasan Kasır tarafından neşredilmiştir (Kasır 1993: 107-130).

3.1.4. Diğer Manzum Fütüvvetnâmeler

Bu üç fütüvvetnâmenin haricinde Eşrefoğlu Rûmî'nin kaleme aldığı bilinen bir fütüvvetnâme mevcuttur. Ancak söz konusu esere henüz ulaşılammıştır (Torun 1998: 57). Bu eserlerin yanı sıra Nuran Altuner, ismi fütüvvetnâme olmayan ancak muhteva açısından fütüvvetnâme hüviyeti taşıyan ve müellifi tespit edilemeyen 25 varaktan oluşan manzum bir fütuhnâme'yi çalışmıştır (Altuner 1999: 23-37). Ayrıca Süleymaniye Kütüphanesindeki üç yazma fütüvvetnâme de Nuran Altuner'in çalışmasına konu olmuştur (Altuner 2004: 79-99). Fütüvvetnâme muhtevası taşıyan bir manzume ise Ömür Ceylan tarafından şerh edilmiştir (Ceylan 2005: 223-247).

Bunların haricinde değişik kütüphanelerde müellifi tespit edilemeyen çok sayıda mensur ve manzum fütüvvetnâme mevcuttur. Ancak bu eserler, diğer fütüvvetnâmeler kadar hacimli değildir. Bu fütüvvetnâmelerin çoğunun, diğer fütüvvetnâmelerin muhtasar hâli olduğu varsayılmaktadır (Torun 1998: 57).

3.2. Mensur Fütüvvetnâmeler

2.2.1. Yahya b. Halil b. Çoban el-Burgazî: Burgazî Fütüvvetnâmesi (XIV. yy.)

Yahya b. Halil b. Çoban el-Burgazî'nin *Burgazî Fütüvvetnamesi*, mensur olarak yazılmış fütüvvetnâmelerin en eski örneğidir. Eser, 913/1507 tarihinde istinsah edilmiştir. Eser, yaşadığı dönemdeki ahlaki yozlaşmaya bir çare olması amacıyla yazılmıştır. Ahiliğin esaslarının anlatıldığı eser, *Burgazî ve Fütüvvetnamesi* ismiyle Abdülbaki Gölpınarlı tarafından yayımlanmıştır. (Gölpınarlı 1953: 76-154).

3.2.2. Şeyh Seyyid Hüseyin Fütüvvetnâmesi (XV. yy.)

Türkçe mensur fütüvvetnâmelerin ikincisi, Seyyid Gaybî b. Şeyh Hüseyin tarafından yazılan *Şeyh Seyyid Hüseyin Fütüvvetnamesi*'dir. Bu fütüvvetnâmede Fatih Sultan Mehmed'e yazılan bir methiyenin bulunmasından hareketle eserin Fatih devrinde kaleme alındığı düşünülmektedir (Gölpınarlı 2011: 29). Eser, Abdülbâki Gölpınarlı tarafından yayımlanmıştır (Gölpınarlı 1955: 27-72).

3.2.3. Radavî: Miftâhu'd-Dekâyık fî Beyâni'l-Fütüvve'l- Hakâyık (XVI. yy.)

Anadolu'da yazılmış önemli fütüvvetnâmelerden bir diğeri, Seyyid Muhammed b. Seyyid Alâaddin el-Huseynî er-Radavî'ye ait olan *Miftâhu'd-Dekâyık fî Beyâni'l-Fütüvve'l-Hakâyık*'tır. *Miftâh-ı Dekâyık* veya *Fütüvvetname-i Kebîr* adıyla tanınan eser, kendisinden sonraki fütüvvetnâmelere kaynaklık teşkil etmesi açısından çok önemlidir (Gölpınarlı 2011: 30; Torun 1998: 51-54). Raşan Gürel, eseri doktora tezi olarak çalışmıştır (Gürel 1992). Sadullah Gülten ve Hacı Yılmaz da eseri, *Fütüvvetname-i Kebir* adıyla neşretmişlerdir (Gülten ve Yılmaz 2014).

3.2.4. Diğer Mensur Fütüvvetnâmeler

Türk edebiyatındaki önemli fütüvvetnâmelerden biri de *Hâce-i Cân Ali Fütüvvetnamesi*'dir. (Torun 1998: 54). Söz konusu fütüvvetnâmelerin haricinde çevirisi yapılmış yahut muhtasar kılınmış *Derviş Mim Ahmed Fütüvvetnamesi*; *Yâsin-i Rufâ'i Fütüvvetnamesi* ve *Şeyh Ahmed Fütüvvetnamesi* gibi fütüvvetnâmeler de vardır (Ayrıntılı malumat için bkz. Torun 1998: 55-57).

Bu eserlerin yanında müellifi tespit edilemeyen fütüvvetnâmeler de mevcuttur. Söz konusu fütüvvetnâmelerden biri, 16. yüzyılın sonlarına doğru kaleme alındığı ve Bektaşilere ait olduğu düşünülen *Fütüvvetname-i Ca'fer Sâdık*'tır (Sarıkaya 2008). Müellifi bilinmeyen diğeri bir fütüvvetnâme, 1229/1809 yılında kaleme alındığı düşünülen fütüvvetnâmedir (Arslanoğlu 1997: 9-10). Bir diğeri ise Çorum Hasan Paşa Yazma Eserler Kütüphanesinde 19 Hk 885 numarada *Fütüvvet-nâme* ismiyle kayıtlı olan fütüvvetnâmedir. Bu eser, çalışmanın ana konusunu teşkil ettiğinden ilgili bölümlerde eser hakkında detaylı malumat sunulacaktır.

4. Müellifi Bilinmeyen Mensur Fütüvvetnâme’de Dinî Muhteva

4.1. İnanç Esasları

Mürşide neyle Müslüman’sın ve Müslümanlığın şartı nedir diye sorulduğunda cevap olarak İslam’ın iman/inanç esaslarını muhtasar şekilde barındıran bir terim olan “Amentü”nün söylenmesi gerektiği belirtilmiştir:

Eger su’âl etseler ki ne ile Müslümānsın ve Müslümānlığın şartı nedir, cevāp ver ki Müslümānlık Allāhu Te’ālāyı bilmek ve kitāblarına ve nebīlerine ve meleklerine inanmak ve dil ile ikrār idüp ve qalbi ile ta’sdīk idüp beş vakti bilā-’Öacz kıilup inanmaqdır. [25b-26a]

4.1.1. Allah

Eserde Allah’ın Hak Teâlâ, Allah Teâlâ, Hak celle ve alâ Hazret, Hudâ, Celil, Cebbar, Muîn, Rahman ve Settar isimlerinin haricinde Tanrı kelimesi de kullanılmıştır.

4.1.2. Melekler

4.1.2.1 Cebrail

Cebrail’in şakirdlerin başı olduğu ve bununla ilgili ilimlerin onun vasıtasıyla indirildiği ifade edilmiştir:

Eger diseler şakirdler başı kimdir, cevāb vir ki Cebrā’ōil (’Öas.)’dır, zīrā bu şan’ōatları yere ol indirdi. [39b]

4.1.2.2. Diğer Melekler

Cebrail dışında diğer meleklerden İsrāfil’in Cebrail’in mürşidi olduğu belirtilmiştir. İsrāfil’in mürşidinin Mikail, Mikail’in mürşidinin Azrail, Azrail’in mürşidinin ise levh-i mahfuz olduğu ifade edilmiştir:

Mürşid kimdir diseler, cevāb vir ki Cebrā’ōildir ve Cebrā’ōilīn İsrāfil, ve İsrāfilīn Mīkā’ōil ve Mīkā’ōilīn ’ÖAzrā’ōil ve ’ÖAzrā’ōilīn levh-i mahfū[ž]dur. [27b]

4.1.3. Peygamberler

Hz. Âdem

İlk gelenin Hz. Âdem olduğu, hurilerin cennetten gönderdiklerinin üç adet hurma, üç adet zeytin ve üç adet buğday olmak üzere toplam dokuz kısım olduğu, ayrıca hurmadan bal, zeytinden yağ ve buğdaydan un elde edildikten sonra bunların karıştırılıp helva yapıldığı ifade edilmiştir. Hz. Âdem'in bu helvadan üç ikramda bulunduğu, birisini oğullarıyla yeyip diğer ikisini mühürleyip kapattığı zikredilmiştir:

Kim geldi diseler cevāp vire, evvel Ādem peygamber geldi, cennetden hūriler gönderdi. Doğuz eczādır, üç dāne ħurmā ve üç dāne zeytūn ve üç dāne buğday, fe-emmā bu cümleñin biri bal ve biri yağ, biri undur, qarışdırup ŧeht itdiler ħelwā oldu. Ādem peygamber (Őas.) üç başş eyledi. Bir başşı Ādem (Őas.) oğlanlarıyla yedi ve iki başş mühürledi eyitdi: *Lā-ilāhe illa 'llāh Ādem ŧafiya 'llāh*. [10b-11a]

Halk arasındaki "Dayak, cennetten çıkmıştır." sözünün nereden geldiğiyle ilgili ŧu izah yapılmıştır:

...žurna yaŐnī çün degnegi Ādem ŧafiya 'llāh cennetden çıkardı, anıñçün dirler degnegte cennetden çıkdı meřhūrdur [49a]

Hz. Őit

Büyük davulun (kūs) kadim olduğu ve Őit Peygamber tarafından icat edildiği belirtilmiştir:

İmdi eřah ħavl budur ki kūŧ ħadīmdir, zīrā kūŧı evvel Ĥazret-i Őit peygamber (Őas.) icād idip... [49a]

Hz. Mūsâ

Hak talep etmenin Hz. Mūsâ'dan kaldığı ifade edilmiş ve izahı ŧu ŧekilde yapılmıştır:

Eger diseler ħař talep etmek kimden ħaldı, cevāp Mūsā (Őas.)'dan ħaldı; zīrā Mīsrīñ ŧom ħumuna tenin göstermezdi, ol ŧom ħumu dediler, Mūsā ceddindir dediler ve Ĥař TeŐālā Mūsāñ pāklığın dilde izhār ide, Mūsā (Őas.) ħusl etmek için Nil kenārında esbābın çıkarıp bir tař üzerine

komuşıdı. Hâkķıñ emriyle taş kaçıp revān olduķda Hāzret-i Mūsā (Őas.) kāf yā hācer diye çağırdı, taş durmayup şehriñ içine yetişdi, alup Őasāyla şöyle vurdu kim Őasā taşın öte cānibine geçdi, taş dahı Allāh emriyle tekellüme geldi, Hāzret-i Mūsādan hākķın talep eyledi. Hāķ celle ve Őalā Hāzret taşa hākķın hūküm idüp fermān olduķdan soñra bir ip bağlayup Hāzret-i Cebrāōīl (Őas.) gelüp Mūsānıñ boğazına asdı tā kim burnundan üç katre kan damladı, Hāķ fermān yerine vardı. [14b-15a-15b]

Hak talep etmenin yanı sıra hak eylemenin ve hak ile vermenin Mūsā Peygamber'den kaldığı belirtilmiştir:

Eger diseler pīr-i perver misin yā hūdā-yı perver misin? Cevāb di ki pīr-i perverim hāķ talep eylemek ve hāķ eylemek ve hāķ ile vermek; kimden kaldı diseler, cevāb di ki Mūsā peygamberden kaldı diye. [44a]

Hz. Dāvūd

Zilin (zenc) Hz. Dāvūd'dan kaldığı bilgisi verilmiştir:

...zenc Dāvūddan kalmışdır. [50a]

Hz. Muhammed

Fütüvvetnâme'ye Hz. Muhammed'in, Allah'tan hediye olarak gelen sandığı Cebrail'den açmasını istemesiyle başlanmıştır. Açılan sandıktan hırka, imame ve taç çıktığı, Cebrail'in Hz. Muhammed'i bunlarla kuşandırdığı bilgisi verilmiştir.

Hāzret-i Rasūl śalla'llāhu TeŐālā Őāleyhi ve sellem buyurur kim: “Yā Cebrāōīl, sanduğı aç kim görelüm Hāķ TeŐālā hediye virmişdir.” Cebrāōīl (Őas.) sanduğı açdı. İçinde bir hırķa ve bir Őimāme ve bir tāc çıktı. Cebrāōīl, Hāzret-i Rasūlü kūrşatdı... [1b]

4.2. İbadet Esasları

4.2.1. Namaz

Hakikat kapısından girenlerin altına ibadet seccadesi serildiğı, bu seccadenin beş rüknünün olduğı, zira namazın beş rüknünün bulunduğı ifade edilmiştir: Bu beş rüknün

“birincisi Hz. Muhammed’in, ikincisi Hz. Ebubekir’in, üçüncüsü Hz. Ömer’in, dördüncüsü Hz. Osman’ın, beşincisi ise Hz. Ali’nindir” şeklinde bir izah yapılmıştır:

Eger su’âl etseler hâkîkatde altuña ne şaldılar, cevâp viresin kim Óibâdet seccâdesin. Eger su’âl etseler, seccâdeniñ rükni kaçdır diseler, cevâb vir ki beşdir, zîrâ ki namâz beşdir; evvel rükni Hâzret-i risâletiñdir, ikinci rükni Hâzret-i Ebübekriñ, üçüncü rükni Hâzret-i ÓÖmeriñdir, dördüncü rükni Hâzret-i ÓOsmâniñdir, beşinci rükni Hâzret-i ÓAlîniñdir. [12b-13a]

4.3. Ayet-i Kerimeler ve Hadis-i Şerifler

Soru-cevap tekniğinin ağır bastığı eserde, sorulara cevap verilirken ayet ve hadislerden iktibaslar yapılmıştır.

4.3.1. Ayet-i Kerimeler

- “*İnne’llezine âmenû ve Óamilü’s-şâlihâti ulâóike hümm hayru’l-beriyeh.*”
“İman edip imanlarına yaraşır güzellikte işler yapan kimseler ise mahlûkatın en iyisidirler.” (el-Beyyine 98/7) [5b]
- “*El-hamdulillâhi’l-lezi fadâlenâ Óalâ kesîrin min-Óibâdihi’l-müóminin.*”
“Bizi inanan kullarından birçoğuna üstün kılan Allah’a hamdolsun.” (en-Neml 27/15) [6a]
- “*İnne’llezine yubâyiÓüneke innemâ yubâyiÓûna’llâh, yedu’llâhi fevka eydîhim, fe men nekese fe innemâ yenküsi Óalâ nefsihi ve men evfâ bimâ Óâhede Óaleyhu’llâhe fese yuótihi ecren azimâ.*”
“Ey Peygamber! Sana bağlılıklarımı bildirenler, Allah'a olan bağlılıklarımı bildirmişlerdir. Allah'ın eli, onların ellerinin üzerindedir. O hâlde kim bağlılık sözünden dönerse kendi aleyhine bir iş yapmış olur. Kim de Allah'a verdiği sözü yerine getirirse Allah ona çok büyük bir mükâfat verecektir.” (el-Fetih 48/10) [8b]
- Hangi ayetle Müslüman olunduğu sorulduğunda şu ayetle cevap verilmesi gerektiği söylenmiştir:

“*Âmentu billâhi ve melâiketihî ve kutubihî ve rusuluhi lâ nuferrîku beyne ehadînin rusulihî.*”

“Müminlerin hepsi Allah’a, meleklerine, kitaplarına, elçilerine iman ettiler. ‘Allah’ın elçileri arasında hiçbir fark gözetmeyiz.’ dediler.” (el-Bakara 2/285)

[10a]

- “*Qâlû innâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn.*”

“Biz Allah’a aidiz ve hiç şüphe yok ki dönüşümüz de O’na olacaktır.’ derler.”

(el-Bakara 2/156) [12a]

- “*Qul huvellâhu ehad.*”

“De ki: O Allah’tır, tektir.” (el-İhlâs 112/1) [25b]

- “*Âmene’r-rasûlü bimâ unzile ileyhi min-rabbihî*”

“Peygamber, Rabbinden kendisine ne indirildiyse hepsine inanıp iman etti.” (el-

Bakara 2/285) [28a]

- “*Ve yutÖimüne’t-taÖāme Öalâ hubbihî miskînen ve yetîmen ve esîran. İnnemâ nutÖimüküm li-vechî’llâhi lâ-nurîdu min-küm cezāen ve lâ-şükûran.*”

“Onlar, kendileri muhtaç oldukları hâlde yoksulu, yetimi ve esirleri doyururlar.

Bunu yaparken de içlerinden şöyle derler: ‘Biz sizi yalnızca Allah rızası için doyuruyoruz; buna karşılık sizden de bir teşekkür beklemiyoruz.’ (el-İnsân 76/8-

9) [32b]

- “*İnnâ fetahnâ leke fetihan mubînâ.*”

- “Ey Peygamber! Şüphesiz Biz sana büyük bir fetih ve zaferin yolunu açtık.” (el-Fetih 48/1) [33a]

- “*İnnellâhe meÖās-sâbirîn.*”

“Şüphe yok ki Allah, sabredenlerle beraberdir.” (el-Bakara 2/153) [33b]

- “*Yevme lâ yenfeÖu mâlun ve-lâ benûne illâ men-etallâhe bi-ğalbin selîm.*”

“O gün ne mal-mülk fayda verir insana ne de evlat. Ancak Allah’ın huzuruna arınmış bir kalple gelenler kurtulur.” (eş-Şuarâ 26/88-89) [53a]

- “*Elem eÖhed ileykum yâ benî Âdeme en lâ-teÖbudu’s-şeytâne innehu lekum Öaduvvun mubîn ve eniÖbudûni hâzâ sırâtun mustekîm.*”

“Ey Ademoğulları! Ben size: ‘Sakin şeytana uymayın; çünkü o sizin aşikâr düşmanınızdır. Sadece Bana kulluk edin, doğru yol budur!’ diye uyarıda bulunmadım mı?!” (el-Yâsîn 36/60-61) [53b]

- Zümer suresi 73. ayette geçen ve “Ebedî kalmak üzere buraya girin.” anlamına gelen “*fadhulûhâ hâlidîn*” ifadesine yer verilmiştir. [57a]

4.3.2. Hadis-i Şerifler

- “*es-Selmân minnâ ehlü’l-beyti edreke Óilme’l-evveline ve’l-âhirine ve inne’l-cennete müştâķun ilâ es-Selmân fî külli yevmin hamse merratin.*”
“Selman bizdendir. Öncekilerin ve sonrakilerin ilmüne sahip olmuştur. Cennet de Selman’a müjdelenmiştir ve her gün beş vakit onu anmaktadır.” (İbn Sa’d: IV, 83) [2a]
- “*İnehü kâle evvelü men yesķi min-havzi’l-kevser*”
- “Firdevs cennetine yerleşerek oradan ilk su içecek kişi Suheyb-i Rûmî olacaktır.” (es-Suyûtî: 10, 310). [3a]
- “*İne kâle Rasûl’ullâh evvelü men yesâfeha el-melâóikete min-mefâżati Ebû Derdâ.*”
“Kıyamet çölünde meleklerle musafaha eden ilk kişi Ebu Derdâ olacaktır.” [5a]
- “*Heyyien leke yâ ÓAlî esbahte mevlâ külli müÓmin ve müÓminâtin.*”
“Haydi, kolay gelsin yâ Ali! Her erkek ve kadının velisi oldun!” [6b]

4.4. Hadis Olarak Bilinen Hikmetli Sözler (Müştehir Hadis)

- “*Mûtû kâble en-temûtû*”
“Ölmeden önce ölünüz.” (el-Aclûnî: II, 402) [11b]
- “*Men lâ şeyhe ve ’ş-şeytan şeyhehû*”
“Şeyhi olmayanın şeyhi, şeytandır.”¹ [14b]

¹ Bâyezid Bistâmî’ye nispet edilen bu söz birçok kaynakta geçmektedir. Bir hadis değildir. Abdulbaki Gölpınarlı, bu sözün yalan hadis olduğunda şüphe bulunmadığını söylemiş ve delil olarak da peygamberimiz zamanında şeyhlik ve dervişliğin olmadığı gibi bu adlarında olmadığını ifade etmiştir (Gölpınarlı 2015: 1-4). Bu sözle anlatılmak istenen, tasavvufun ancak bir şeyh önderliğinde öğrenilip uygulanacağıdır. Bu söz, *Kuşeyrî Risalesi*’nde şu şekilde geçmektedir: “Üstâdı bulunmayanın imamı şeytandır” (Uludağ 1991: 592).

- “*El-ârifu ya ’rif mine ’l-işâret*”
“Arif olan kişi işaretle anlar.”² [16a]
- “*Edebi ’n-nefsen hayrun min-edebi ’d-ders*”
“Nefsin edebi, dersin verdiği edebten daha hayırlıdır.” (es-Se’âlibî 1965: 658) [38a]
- “*Men ’arefe nefsehu fekad ’arefe rabbehu.*”
“Kendini bilen Rabbin bilir.” (el-Aclûnî: II, 262) [38a]
- “*Et-ta ’zîm li-emrillâhi ve ’ş-şefkat ’alâ halkı ’llâh*”
“Allah’ı tâzim, mahlukata da merhamet.” (el-Kârî 1971: 227) [53b-54a]
- “*Îlâle ’aleyhi ’s-selam kun fi ’d-dünyâ bil müsâme’eti ve fi ’l-âhireti bi ’ş-şefâ ’ati.*”
“Dünyada müsahamalı ol ki, ahirette şefaata layık olasın.” [54a]

4.5. Dinî Şahsiyetler

Hz. Ali

Müslümanların ilki, Hz. Peygamber’in damadı ve raşid halifelerin dördüncüsü olan Ali b. Ebi Tâlib, Hz. Peygamber tarafından fütüvvet emîni kılınmıştır. Nitekim Hz. Peygamber, Hz. Ali’nin yiğitliği ve cesareti hususunda gösterdiği emsalsiz örneklerden, ilim ve güzel ahlaka verdiği değerden hareketle “Ali’den başka yiğit yoktur.” sözleriyle övmüştür. İdeal insanın ilkelerini barındırdığı için Peygamber’in övgüsüne muhatap olan Hz. Ali hem fetâ hem fütüvvet ehli hem de fütüvvetin menbaıdır (Sarıkaya 2017: 161-175). Eserde şu bilgiler yer almaktadır:

Hz. Peygamber’in, Hz. Ali’yi hilafet seccadesine geçirip onun burada kuşanmasını istediği, ardından Hz. Ali’nin on yedi rekât namaz kıldığı ve on yedi kişinin belini bağladığı bilgisi verilmiştir:

Ĥazret-i Rasûl salla’llâhu Te’âlâ ’âleyhi ve sellem, ’Alîyi hilâfet seccâdesine geçirdi. Eyitdi, “Yâ ’Alî, sen dağı bu maĥfilde ķurşan!” dedi. Andan İmâm ’Alî kerrema’llâhu vechehu yerinden durup Ĥazretiñ ĥuzûrunda on yedi rek’at farz namâz ķıldı ve aşĥâbından on yedi ķişiniñ belin bağladı. [1b-2a]

² Kaynaklarda rastlayamadık.

Hız. Muhammed'in, Şed kuşandırma sonrasında Hız. Ali'ye, Şed ve kardeŐliđin Őükru olarak bir ikram hazırlanması gerektiğini söylediği, Hız. Ali'nin ekmek, yağ ve hurma getirip bir kaba koyduğu ve ardından eliyle ovup helva yaptığı belirtilmiştir. Ardından belini bağladığı kiŐilere kendi eliyle helva ikram ettiği ve "Haydi kolay gelsin ya Ali, her muminin mevlâsı-velisi oldun!" dediği beyan edilmiştir.

Andan Hâzret-i Rasûl Őalla'llâhu teŐâlâ Őâleyhi ve sellem eyitdi. "Yâ ŐAlî! Bu Őeddiñ ve ŐarındaŐlıđıñ Őükranesi bir niŐmet bünyâd etmek gerek." Andan Hâzret-i ŐAlî kerrema'llâhu vechehu beksimât ve yağ ve hurmâ getirdi ve bir cefneye Őodi. Dağı mübârek eliyle ovub tamâmı Hêlvâ oldu. Anıñçün AŞhâb-ı tarîğ, aña helvâ-yı cefne dirler ve ol mahfilde kendi eliyle ol Hêlvâyı bağş eyledi. Miyân-beste olanlara iki eliyle virdi ve "Heyyien leke yâ ŐAlî, eŐbahte mevlâ külli müömin ve müöminâtin." [6a-6b]

Selmân-ı Fârisî

İslam'ı kabul eden İran asıllı ilk sahâbi olan Selmân-ı Fârisî, Hız. Peygamber'in saçlarını tıraŐ etmesi sebebiyle "berberlerin pîri" olarak görölmüŐtür. Ayrıca fütüvvet teşkilatının geliŐmesinde önemli rol oynamıŐ ve çoğu tasavvufi silsilenin içerisinde yer almıŐtır (Hatiboğlu 2009: 441-442). Eserde Şu bilgilere yer verilmiştir:

Selmân-ı Fârisî'nin Hız. Peygamber'in hizmetkârı ve âlemin pîri olduğu belirtilmiş, üç yüz yaşında vefat ettiği ve Medâyin'e defnedildiği ifade edilmiştir:

Evvel Selmân-ı Fârisîniñ belin bağladı ve icâzet virdi. O, Hâzretiñ Hîzmetkârı idi. Pîr ü Őâlem idi. ...Üç yüz yaşında vefât etdi. Őabri Medâyindedir. [2a-2b]

Hız. Ali'nin yaptığı helvanın artan kısmının bir kutuya konulup kapağının mühürlendiği ve kutunun da Hız. Hasan, Hız. Hüseyin, Hız. Fatıma ve diğer aŐhaba ulaŐtırması için Selmân-ı Fârisî'ye verildiği belirtilmiştir. Selman'ın, bu kutuya tazim gösterip başında

gezdirdiği, yanından hiç ayırmadığı ve nihayet kutuyu Medine'ye ulaştırdığı ifade edilmiştir:

Ve bir miqdâr arttı. Pes ol artanı bir kütuya koydular ve ağzın mühürlediler. Ol kütuyu Selmân-ı Fârisîye virdiler. Tâ Hâzret-i Hâsana ve Hüseyne ve Fâtımâya ve bâkî ashâba yetiştüre. Pes Selmân-ı Fârisîyi ol kütuyu ta'Özîm ile başında götürüp giderdi. Her menzile geldiğinde bir sepâye üzerine kordı. Bu vechle Medineye yetiştürdi. [7a]

Amr İbn Ümeyye ed-Damrî

Hz. Muhammed'in elçilerinden biri olan Amr b. Ümeyye, daha İslam'a girmeden Müslümanlar adına elçi olarak görevlendirilmiş olması yönüyle öne çıkan bir sahabidir. Bu yönüyle ilk İslam diplomatı özelliği kazanmıştır (Kapar 2017: 284). Eserde yer verilen bilgiler şunlardır:

Habercilerin silsilesinin Amr İbn Ümeyye'ye dayandığı söylenmiştir:

ÖAmr İbni Ümeyye-yi Damîriniñ (Damrîniñ) belin bağladı ve icâzet virdi. Peykleriñ silsilesi aña çıkar. [2b]

Bilâl-i Habeşî

Hz. Muhammed'in ilk müezzini vasfını taşıyan Bilâl-i Habeşî, sabah ezanına "Namaz, uykudan daha hayırlıdır." ibaresini dâhil eden sahabidir. Eserde şu bilgilere yer verilmiştir:

Müezzinlerin silsilesinin Bilâl-i Habeşî'ye dayandığı belirtilmiştir.

Bilâl-i Hâbeşîniñ belin bağladı ve icâzet virdi. Müezziniñ silsilesi aña çıkar. [2b]

Büreyde-i Esleme

Büreyde, Hz. Peygamber'in kâtipliğini yapmış ve Üsame ordusunun sancağı da Peygamber tarafından kendisine verilmiştir (Önkal 1992: 492). Eserde şu bilgiler yer almaktadır:

Büreyde'nin, Hz. Peygamber'in sancaktarlığını yaptığı ve sancaktarların silsilesinin ona dayandığı ifade edilmiştir:

Büreyde-i Eslemeniñ belin bağladı ve icāzet virdi. Ol Ĥāzret-i Rasūlūñ şancağdārı idi. Şancağdārların silsilesi aña çıkar. [2b]

Zünnûn-ı Mısrî

İlk dönem sufilerinden olan Zünnûn-ı Mısrî, tasavvufta hâller ve makamlardan ilk bahseden olarak bilinir. Daha çok hikmet ve marifet muhtevalı sözleriyle meşhur olmuştur (Başer 2017: 294). Eserde şu bilgiler yer almaktadır:

Zünnûn-ı Mısrî'nin âlim, şair, sadık ve tıp alanında mahir olduğu, tasrif ilmini Hz. Ali'den öğrendiği, tabiplerin silsilesinin ona dayandığı söylenmiş, kabrinin ise Basra'da bulunduğu bilgisi verilmiştir:

Zü'n-nûn-i Mısrîniñ belin bağladı ve icāzet virdi. Mısır sultānınıñ elçisi idi kaçan ki vardı. Rasūl gördi, ayruç ayrılmadı. ÓĀlim ve şāÓir ve şādık kişiydi ve tıp Óilminde māhir idi ve hem Óilmī taśrīfi ÓĀliden öğrenmiş idi. Fabībleriñ silsilesi aña çıkar. Qabri Basradadır. [2b-3a]

Süheyb-i Rûmî

Müslüman olduğunu açıkça söyleyen ilk yedi kişiden biri olan Süheyb-i Rûmî, Bizans topraklarından gelip Müslüman olanların öncüsü sayılmıştır (Efendioğlu 2009: 476-477). Eserde şu bilgiler geçmektedir:

Süheyb-i Rumî'nin, Hz. Peygamber'in övücüsü ve Hz. Ali'nin öğrencisi olduğu söylenmiştir. Ayrıca mehterlerin silsilesinin ona dayandığı, yüz on yaşında vefat ettiği ve Sivas'a³ defnedildiği bilgisi verilmiştir:

Şüheyb-i Rûmî belin bağladı ve icāzet virdi. Ol Ĥāzret-i Rasūlūñ meddāhıydı ve Ĥāzret-i ÓĀlîniñ şākirdi idi. ...Mihterleriñ silsilesi aña çıkar. Yüz on yaşında vefāt eyledi. Qabri Sivāsdadır. [3a-3b]

Hasan-ı Basrî

Tâbiîden olan Hasan-ı Basrî, temelinde Allah sevgisi olan tasavvufi düşünceye karşılık Allah korkusu üzerine kurulu Basra zühd okulunun temsilcisi ve önderi olarak görülmüştür (Uludağ 1997: 292). Eserde şu bilgiler verilmiştir:

³ Çorum'daki Hıdırlık Türbesi'nde Süheyb-i Rumî'nin makamı bulunmaktadır.

Bazı şeyhlerin silsilesinin Hasan-ı Basrî'ye dayandığı, yüz yetmiş yaşında vefat ettiği ve kabrinin Basra'da bulunduğu belirtilmiştir:

Ĥasan-ı Basrîniñ belin bağladı ve icāzet virdi. BaŖzı meşāyihleriñ silsilesi aña çıkar. Yüz yetmiş yaşında nađl etdi. Ŗabri Basradadır. [3b]

Kanber

Seyislerin silsilesinin (Hz. Ali'nin hizmetkârı olan) Kanber'e dayandığı, onun Haccac-ı La'ın tarafından şehit edildiği ve kabrinin Bağdat'ta bulunduğu söylenmiştir:

ŖAlîniñ Ŗanberi belin bağladı ve icāzet virdi. Seyisleriñ silsilesi aña çıkar. Ĥaccāc-ı LaŖın anı şehîd itdi. Ŗabri Bađdāddadır. [3b]

Kümeyl İbn Ziyād

Hz. Ali'ye yakın olmasıyla tanınan Kümeyl b. Ziyād, tarikat ve tarikat silsileleri bakımından önemli bir şahsiyettir. Çoğu tarikat silsilelerinde onun ismi yer alır (Öz 2002: 550). Eserde yer verilen bilgiler şunlardır:

Bazı şeyhlerin silsilesinin Kümeyl'e dayandığı, onun da Kanber gibi Haccac-ı La'ın tarafından şehit edildiği, kabrinin ise Kûfe'de bulunduğu ifade edilmiştir:

Kumeyl İbni Ziyād belin bağladı ve icāzet virdi. BaŖzı meşāyihleriñ silsilesi aña çıkar, anı dağı Ĥaccāc-ı LaŖın şehîd eyledi. Ŗabri Kūfededir. [3b-4a]

Abdullah İbn Abbas

Hz. Muhammed'in amcasının oğlu olan Abdullah b. Abbas, çok hadis rivayet eden (muksirûn) sahabilerdendir (Çakan ve Eroğlu 1988: 76-79). Eserde şu bilgilere yer verilmiştir:

Bazı şeyhlerin silsilesinin ona dayandığı ve mezarının Mekke'de bulunduğu belirtilmiştir:

ŖAbdullah İbni ŖAbbāsıñ belin bağladı ve icāzet virdi. Gene baŖzı meşāyihleriñ silsilesi aña çıkar. Ŗabri Mekkededir. [4a]

Malik Eşter

Hz. Ali tarafından “seyfullah” unvanı verilen Malik, pehlivan yapılı bir kumandan olmasının yanı sıra iyi bir şair ve meşhur bir hatib idi (Özaydın 1995: 487). Eserde yer verilen bilgiler şunlardır:

Hz. Ali'nin öğrencisi olan Malik'in savaşçılıkta oldukça cesur olduğu, Hz. Ali'nin onu beylerbeyi olarak görevlendirdiği bilgisi verilmiştir. Beylerin ve silahşörlerin silsilesinin ona dayandığı ve kabrinin Kûfe'de bulunduğu söylenmiştir:

Mâlik Ezder belin bağladı ve icâzet virdi. Hâzret-i ÓAlîniñ şâkirdi idi, şilahşorlûkde be-gâyet bahâdır idi ve hem Hâzret-i ÓAlî anı beglerbegi etmiş idi. Begleriñ ve şilahşorleriñ silsilesi aña çıkar. Qabri Kûfededir.

[4a-4b]

Muhammed İbn Ebubekr

Hz. Ebu Bekr'in oğlu olan Muhammed b. Ebubekr, üç yaşındayken babasının vefat etmesi üzerine Hz. Ali'nin himayesinde olmuş ve onun terbiyesiyle büyümüştür. Ayrıca Hz. Ali, onu Mısır valisi olarak görevlendirmiştir (Apak 2020: 516). Eserde şu bilgiler yer almaktadır:

Yazıcıların silsilesinin ona dayandığı ve kabrinin Mısır'da olduğu belirtilmiştir:

Muhammed İbni Ebübekir belin bağladı ve icâzet virdi. Yazıcılarıñ silsilesi aña çıkar. Qabri Mısırdadır. [4b]

Cömerd-i Kassâb

Kasapların silsilesinin Cömerd-i Kassâb'a dayandığı, yetmiş yaşında vefat ettiği ve kabrinin Bağdat'ta bulunduğu söylenmiştir:

Cömerd-i Qassâbıñ belin bağladı ve icâzet virdi. Qassâblarıñ silsilesi aña çıkar. Yetmiş yaşında naql etdi. Qabri Bağdâddadır. [4b]

Câbir b. Abdullah el-Ensârî

En çok hadis rivayet eden sahabilerden olan Câbir b. Abdullah el-Ensârî, Hz. Peygamber'in iltifat ve ilgisine mazhar olmuştur. İkinci Akabe Biati'na katılan yetmiş kişilik heyetin en küçüğü olan Câbir, bu biata iştirak edip en son vefat eden sahabidir (Kandemir 1992: 530-532). Eserde şu bilgiler geçmektedir:

Ensarların silsilesinin ona dayandığı ve yetmiş yaşında vefat ettiği ifade edilmiştir:

Câbir-i Enşârîniñ belin bağladı ve icâzet virdi. Enşârîleriñ silsilesi aña çıkar. Yetmiş yaşında naql etdi. [4b]

Ebûzer el- Gıfârî

İlk bedevi Müslüman olarak kabul edilen Ebûzer, Medine'ye hicret ettikten sonra Peygamber'in yanından ayrılmamış ve ona hizmet etmiştir. Hz. Peygamber, onun doğru sözlü olması ve yeryüzünde zühd ile yürümesi gibi niteliklere sahip olduğunu söyleyerek Ebûzer'i övmüştür (Aydınlı 1994: 266-269). Eserde geçen bilgiler şu şekildedir:

Semercilerin silsilesinin ona dayandığı beyan edilmiştir:

Ebâzer-i Gıffârîniñ belin bağladı ve icâzet virdi. Pālānduzlarıñ silsilesi aña çıkar. [4b-5a]

Ebu'd-Derdâ

Dimaş kadılığı ve Kur'an muallimliği yapan Ebu'd-Derdâ, tefsir, hadis, fıkıh ve kıraat gibi İslami ilimler bakımından ashabın ileri gelenlerindedir. İbadete çok düşkün olması ve tefekkürde bulunması yönüyle Hz. Peygamber onu, "ümmetimin en abidi ve en muttakisi" diye övmüştür (Aydınlı 1994: 310-311). Eserde şu bilgiler geçmektedir:

Ashab-ı Suffe'nin öncülerinden olduğu, riyazet ehlinin silsilesinin ona dayandığı söylenmiştir:

Ebû Derdâ-i ŐĀmiriniñ belin bağladı ve icâzet virdi ve Aşhâb-ı Suffeye ser-ħalka idi. Ehl-i Riyâzatiñ silselesi aña çıkar... [5a]

Ebu Ubeyde el-Harezmi

Ensar'ın reislerinden olduğu ve reislerin silsilesinin ona dayandığı ifade edilmiştir:

Ebû ŐUbeyde Ĥarezmiñ belin bağladı ve icâzet verdi. Enşârîleriñ re'îsi idi. Re'îsleriñ silsilesi aña çıkar. [5a]

Mezkûr on yedi kişinin yanı sıra başka şahsiyetlerle ilgili bilgiler de verilmiştir. Örneğin; çerağ'ı (kandil) ortaya çıkararak ve yakanın İmam Ca'fer-i Sâdık olduğu ifade edilmiş, Hz. Peygamber'in Miraç hadisesi buna delil olarak sunulmuştur:

...suóâl eyitseler ki çerāġi kim peydāh idüp yaġdı, cevāb budur ki İmām CaÓfer-i Šādık peydāh idüp yaġdı; delīliñ nedir, Rasūl šalla'llāhu teÓālā Óāleyhi ve sellem miÓrāca çıġdıġda mübārek cemāliniñ Őevġi çerāġa dūŐmüŐdü, ol sāÓatde erenler çerā[ġ] yaġup ŐepeŐevre olup oturdular, ol çerāġi çevre olmaġına ohŐatdılar ve Mekketu'llāhda idi vācibdir kim çerā[ġ] yandıġda İmām CaÓfer-i Šādık duÓādan unutmayalar, eger ol Óazizi añmasalar ol çerā[ġ] hāramdır. [31a-31b]

Ayrıca Őeriat yurdundaki müridin yol ve erkānının İmam Ca'fer-i Šādık ve İmam Mūsā tarafından belirlendiġi ifade edilmiŐtir:

...Eger suóâl etselerkim ŐerīÓat ġapusunda ne ile gezersin ve yurdunda ne ile yürürsün ve oturup ne ile söylersin, cevāb vire ki ŐerīÓat ile gezerim, tariġatle yürürüm, hāġıġatle söylerim. Suóâl eyitseler ki bu yolu ve erkānı kim ġodı, cevāb İmām CaÓfer-i Šādık ve İmām Mūsā ġodı. [31b-32a]

Müride nerede revan olduġu ve kimlerin orada bulunduġuyla ilgili birtakım sorular yöneltildikten sonra müridin, Őahidlerinin olup olmadıġı sorusuna “saġımda Hasan, solumda Huseyn” cevabı verdiġi belirtilmiştir:

Eger suóâl eyitseler Őāhidleriñ var mıdır? Cevāb di ki Őaġımda Ĥasan ve Őolumda Ĥüseyn diye. [47b]

5. Müellifi Bilinmeyen Mensur Fütüvvetnāme'de Tasavvufi Muhteva

5.1. Tarikatın Dört Mertebesi/Kapısı (Şeriat-Tarikat-Hakikat-Marifet)

Tasavvufi muhteva denildiġinde akla hemen tasavvufun dört mertebesi, dört kapısı gelmektedir. Eserde de bu mertebelere sıkġa yer verildiġi görülmektedir. Özellikle Hz. Peygamber'in dilinden bu mertebelerin aġıklamalarının yapılması dikkat çekmektedir. Örneġin Hz. Peygamber'in, bu dört mertebe kendisine sorulduġunda Şeriatın kendi sözleri, tarikatın kendi filleri, hakikatin kendi hāli, marifetin de kendi vücudu olduġunu söylediġi beyan edilmiştir. Ayrıca bir başka aġıklamasında ise Şeriatın Kur'an'ın zahiri, tarikatın onun bātını, hakikatin onun sırrı ve marifetin de onun zatı olduġunu belirttiġi zikredilmiştir:

...ve daħı ĥadīs-i Rasūl śalla'llāhu teŖālā Ŗaleyhi ve sellem Ĥazretinden śordularkim ŧerīŖat nedir ve tarīkat nedir ve maŖrifet nedir ve ĥaķīkat nedir, cevāb etdi ki ŧerīŖat benim aķvālimdir, tarīkat benim efŖālimdir, ĥaķīkat benim ĥālimdir, maŖrifet benim vücūdumdur dedi. Ĥazret-i Rasūl śalla'llāhu teŖālā Ŗaleyhi ve sellem buyurmuşdur ki ŧerīŖat ŖurŖānıñ zāhiridir ve tarīkat bātınıdır ve ĥaķīkat sırrıdır ve maŖrifet zātıdır [26a-26b]

Dört mertebenin ilki olan ŧeriatın, āleme nizam verme amacına değinilmiş, ŧeriatın kapısının Hz. Muhammed, ŧehrinin ise Hz. Ali olduğu belirtilmiş ve ŧeriat kapısında/yurdunda nasıl oturulup nasıl yürüneceği hakkında bilgi verilmiştir:

...ve ŧerīŖat Ŗāleme niżām içindir. [8b]

...suŖāl eyitseler ŧerīŖatıñ kapusu kimdir, cevāb vir ki Muhammeddir, ŧehri ŖAlīdir kapusu Muhammediñ. [27b]

...Eger suŖāl etselerkim ŧerīŖat kapusunda ne ile gezersin ve yurdunda ne ile yürürsün ve oturup ne ile söylersin, cevāb vire ki ŧerīŖat ile gezerim, tarīkatle yürürüm, ĥaķīkatle söylerim. [31b-32a]

Dört mertebenin ikincisi olan tarikatın başı ve sonunun teslimiyet olduğu vurgulanmış, tarikat adabının altı olduğu, tarikat binasının altı nesne üzerine kurulduğu, tarikat erkânının ve tarikatın altı olduğu ifade edilmiştir.

Eger suŖāl etseler ki tarīkatıñ evveli nedir, āhiri nedir, cevāb di ki tesl[ī]mlikdir. [43b]

SuŖāl eyitseler tarīkat bināsı kaç nesnedir, cevāb altı nesne üzerine, 1. Büy-i tevbedir 2. Tesl[ī]imdir 3. Zühddür 4. Taķvādır 5. ŖanāŖatdır 6. ŖUzletdir. [30b]

ŧeriatın cennetteki tuba ağacı, marifetin tuba ağacının yaprağı, tarikatın ise bu ağacın dalları olduğu izahında bulunulmuş, hakikatin manasının ise hayatın zevkini çıkarma, yiyip içme olduğu belirtilmiştir:

Eger śorsalar ŧerīŖatıñ maŖnāsı nedir, cevāb di ki cennetin tūbā ağacıdır. Eger śorsalar maŖrifetiñ maŖnāsı nedir, cevāb di ki yapraęıdır. Eger

şorsalar tarīkatīñ maŖnāsı nedir, cevāb di ki dallarıdır. Eger şorsalar ĥaķīkatīñ maŖnāsı nedir, cevāb di ki Őıyşdır. [40a]

Şeriatın ev olduğu ifade edilmiştir:

Eger suŖāl eyitseler şerīŖat ... nedir? Cevāb di ki şerīŖat evdir... [46b]

Tarikatın yol olduğu söylenmiş, ardından yolun nefes, nefesin ikrar, ikrarın iman olduğu açıklanmıştır:

Ve eger suŖāl eyitseler tarīkat nedir? Cevāb di ki tarīkat yoldur, yol nefesdir, nefes ikrārdır, ikrār imāndır, ikrārı olmayamñ imānı yokdur diye. [46b]

Marifetin murdarı temizleyen su olduğu izahında bulunulmuştur:

Eger suŖāl eyitseler maŖrifet nedir? Cevāb di ki maŖrifet şudur kim murdārı pāk eder, murdār kāfirdir şehādet kelimesiyle pāk olur ve āb-dest alıp namāz kılmaktadır. [46b]

Hakikatin ise toprak olduğu beyan edilmiştir:

Eger suŖāl eyitseler ki ĥaķīkat nedir? Cevāb di ki ĥaķīkat turābdır, mā-i menlikten giçüp özünü meyyit mesābesinde bilüp yetmiş iki millete bir gözle nażar etmektir. [46b-47a]

Tarikatın altı vacibinin bulunduğu belirtilmiştir:

...ve baŖde tarīkatīñ vācibātı altı şeydir: **Evvel**, ĥayr işlere qadem başmaktadır **2.** Allāhı dāŖim zikr etmektir **3.** Dünyāya muĥabbet itmemektir **4.** Hevāyı terk itmektir **5.** Ĥaķdan qorqmaktadır **6.** Ĥaķdan ūmīdin kesmemektir va'llāhu aŖlem. [63a]

Tasavvufun dört mertebesi haricinde eserde tasavvufi muhtevaya ilişkin diğer kavramlara da yer verilmiştir:

5.2. Fütüvvet

Sözlükte “genç, yiğit, cömert anlamlarına gelen fetā kelimesinden türeyen “fütüvvet”, “gençlik, kahramanlık, cömertlik” anlamlarına gelir. Sufiler, temel ahlaki ilkeleri ve en

mühim faziletleri fütüvvet kelimesine hamlederek onu tasavvufun esas kavramlarından biri kılmışlardır (Uludağ 1996: 259-261). Eserde fütüvvet ile ilgili şu bilgilere yer verilmiştir:

Fütüvvetin, “Allah’ın emirlerini korumak, Allah Rasulü’ne riayet etmek ve Allah dostlarıyla sohbet etmek” olmak üzere üç kısımdan müteşekkil olduğu belirtilmiştir:

ķāle’n-nebiyyi Őaleyhi’s-sālātu ve’s-selām el-fütüvvet-i ŐAlī ŐelaŐe aķsām ... muhāfażat-i emri’llāh eŐ-sāni murāŐāt-ı Rasūlu’llāh ve’s-ŐālīŐ eŐ-Őohbetu meŐa ehli’llāh [33b-34a]

5.3. MürŐid-Őeyh-Hoca-Ūstad

Bir kimsenin Şeyh ve seccade ehli olması durumunda seccadenin zahiri ve bātınının ne olduğu sorulduğunda zahirinin Şeriat, bātınının ise halis ibadet olduğu belirtilmiştir:

...bir kimse Őeyh olsa ve ehli-i seccāde olsa ideler seccādeniñ žāhiri ve bātını nedir? El-cevāb, žāhiri ŐerīŐat ve bātını hālīs Őibādetdir. [12a]

Ūstadın nefesinin, tarikatin dört mertebesinden/kapısından başka bir Őey olmadığıнын yanı sıra onun üç çeŐit olduğu ifade edilmiştir:

Eger suŐāl etseler ūstādın nefesi nedir, edekim ŐerīŐat, tariķat, maŐrifet, hāķīķat. [27b]

...eger senden suŐāl eyitseler ūstād nefesi nedir, cevāb budur ki üç dūrlūdūr; evvel cevāb oldur ki ismeñ ve cismeñ ne ile vūcūd edersin; ikinci cevāb oldur ki sen seni hāķķ arasında ne ile bilūrsin ve ne āyetle Mūslūmānsın; evvel cevāb budur ki ismi ve cismi ķulaķ ile vūcūd iderin; ikinci budur ki hāķķ iķinde kendi ve ismi ile kendūyi bilirsin; ūçūncū budur ki bu āyetle Mūslūmān olurun; āyet budur *Āmene’r-rasūlū bi-mā unzile ileyi min-rabbihi el-āhir*. [28a]

Allah dostu kimselerin Şeyhlik edebilmeleri iķin on haslete sahip olmaları gerektiğinden bahsedilmiştir:

Rivāyetdir H̄ace ÓAbdullāh Ensārīden ve H̄azret-i ÓAlīden ederkim Óāşık-ı şādık Halīlu'r-raḥmān ile gerekdirkim miyān-bestelik ve şeyhlik ede añā helāl ola anda on ḥaslet gerekdir, **evvel** ḥaḳḳa inanmaḳdır **2**. Halk arasında insāflıdırlar **3**. Nefsi ḳahr eylemekdir **4**. Ululara [h]izmet eylemekdir **5**. Eli altında olan şefāÓat eylemekdir **6**. Dostlara naşīhat eylemekdir **7**. Dervişlere sūhanlık/seḥālık eylemekdir **8**. ÓUlemāya tevāzuÓ eylemekdir **9**. Düşmana yavaş dirilmekdir **10**. Cāhile epsem olmaḳdır. **[35a-35b]**

5.4. Şeyh-Mürít İlişiki

Şeyh (pīr) ile mürít, üstad ile şakird arasındaki ilişkinin nasıl olması gerektiğine dair açıklamalarda bulunulmuştur:

...pīr ile mürīdiñ arasında ne vardır, evvel žāhiri bātına uymaḳdır, pīr nażarına eli boş varmamamaḳdır, zīrā bunlar tarīkat ḳarındaşlarına şartdır ve andan soñra emr-i [bi'l-]maÓrūf nehy-i [Óani'l-]münker ḳılmaḳdır. **[20b-21a]**

Eyitseler ki üstād ile şakird arasında ne var, diyessin ki yalan söylemeyessin ve eliñ ile ḳomadığıñ nesnei almayasın ve gözüñ ile gördüğüñ etegiñile örtesin. **[24b]**

Müridin, şeyhi tarafından icazet verileceği zaman hangi sorulara muhatap olacağı ve bu sorulara müridin verdiği cevaplar beyan edilmiştir:

...eger diseler başıñda ne var, ḥayā ve īmān vardır ve ḳulağında ne var, mihr-i muḥabbet ve eliñde ne var ḥayr u bereket var ve beliñde ne var, kemer-i [h]izmet vardır ve diziñde ne var, edeb-i erkān ve ayağıñda ne var, naÓleyn-i Muḥammed vardır. **[21a-21b]**

Eger etseler sen üstādiña ne virdiñ ve üstādiñ saña ne virdi, cevāb vir ki ben üstādıma irādet, üstādım baña icāzet virdi; eger etseler ki ḳanğı ḳapudan girdiñ ve ḳanğı ḳapudan çıkdıñ, cevāb vir ki irādet ḳapusundan girdim ve icāzet ḳapusundan çıkdım. **[24a]**

Tarikat ehli kimsenin, şeyhin huzuruna nasıl varması gerektiği ifade edilerek şeyh-mürîd buluşmasının/münasebetinin adab ve erkânı ortaya konulmuştur:

...tarîkatde üstâdîñ şâkirdi nice varmağ gerekdir nażarına anı beyân ider, evvel kıpuya geçe yaŖnî pîre karşı yedi adım yerde sağ elin sol eli üzerine kıoya dura, andan hîzmet kıapusunda eyva'llâh diye nażarın sala tura pîr dise gerekdir beyâ yaŖnî gel demek ola, sen dañı üç adım yer gelesin yine evvel gibi edeble durasın, andan be-nişîn dise gerekdir yaŖnî otur dimek ola otursın... [22b-23a]

Şakirdin, üstadı üzerinde biri işaret, biri emanet ve biri de remz olmak üzere üç hakkının bulunduğu zikredilmiştir:

Şâkirdîñ üstâd üzerinde üç hâkķı vardır; biri işâret, biri emânet, biri remz [25a]

İcazet kapısından geçerek erkan meclisine varan müridin başında izzet tacı, gözünde hayâ ve iman, kulağında sessizlik, dilinde şehadet, gönlünde sevgi ve şefkat, elinde hayır ve bereket, belinde hizmet kemeri, dizinde edeb erkânı, ayağında ise Peygamber'in ayakkabısının (na'leyn-i Muhammed) bulunduğu belirtilmiştir:

... suŖâl etseler başında ne var, cevâb vir ki tâc-ı Ŗizzet; suŖâl etseler gözünde ne var, hayâ ve îmân var; suŖâl etseler kulağında ne var, cevâb vir ki hâmuşluk; suŖâl etseler dilinde ne var, cevâb vir ki şehâdet; gönlünde ne var, mihr-i muhabbet var; suŖâl eytseler eliñde ne var, cevâb vir ki hayır bereket var; suŖâl eytseler beliñde ne var, cevâb vir ki kemer-i [h]izmet var; suŖâl eytseler diziñde ne var, cevâb vir ki erkân-ı edep var; suŖâl eytselerkim ayağında ne var, cevâb vir ki naŖleyn-i Muhammed himmet vardır. [28b-29a]

Şeyhin, müridi üzerindeki hakkının sürekli olduğu ifade edilmiştir:

Eger diseler üstâdîñ sende ne kıadar hâkķı vardır, cevâb di ki üstâdîñ müdâm bende hâkķı vardır. [39a]

Üstadının/şeyhinin duasını alan müridin ömrünün bereketli, şeyhinin duasını almayanın ise ömrünün az, imanının noksan olacağı belirtilmiştir:

Üstād duŖāsın alan Ŗömründe berekāt bulur, üstād duŖāsın almayanın Ŗömrü az olur, berekātı olmaz ve imānına noķsān olur. [56a]

Şeyhin, müridinin belini Allah'ın ahdi, Hz. Ali'nin şeddi ve pirlerin vasiyetiyle bağladığı bilgisi verilmiştir:

Eger sorsalar piriñ beliñ neyle bağladı, cevāb vir ki Ĥudā-yı teŖālāniñ Ŗahdiyle ve şāh-ı merdān ŖAlīniñ şeddiyle ve p[ī]rleriñ vaşiyyeti ile diye. [62b]

5.5. Post

Farsça bir kelime olan post; “deri, kabuk, cilt” gibi manalarına gelmektedir. Türkçede “hayvan derisi” anlamında kullanılır. Hayvan derisinden yapılan minder ve seccadeye post denir. Tasavvufta ise gerçek manasının yanında şeyhlik makamını ifade etmektedir. Şeyhin oturduğu post, mensup bulunduğu tarikatın pîrinin makamıdır ve şeyh burada bulunmakla tarikat pîrini temsil eder (Arpaguş 2007: 332-333). Eserde postle ilgili şu bilgilere yer verilmiştir:

Post üzerinde oturan kimsenin postun erkânını bilmemesinin ona haram olduğu, Kur'an-ı Kerim'in yirmi dokuz harfinin onda bir nişan olduğu ve bu harflerin manasını veremezse postun dışında yediği ve kazandığının da haram olacağı ifade edilmiştir:

...ve dañı ser-çeşme olan kimesne post üzerinde oturup ol postuñ erkānını bilmese aña ĥarāmdır, zīrā kim muşĥafda yigirmi [t]oķuz ĥurūf vardır, ol ĥarfler sende nişāndır, imdi ol ĥarfleriñ maŖnāsı vermese ol post aña ĥarāmdır ve yediği ĥarāmdır ve ķazandığı dañı ĥarāmdır. [32a]

Postun zekātının Fātiha ve üç İhlās okumak olduğu söylenmiştir:

...eger eyitseler postuñ zekāti nedir, cevāb vir ki Fātiĥadır ve üç söyleye İhlās [33b]

5.6. Şed Kuşandırma

Şed, “yünden veya pamuktan örülen bağ, kemer, kuşak, peştamal” gibi manalara gelmektedir. Fütüvvet ehli ve tarikat mensupları özel bir törenle şeddi kuşanırlar ve kendini fütüvvet ve seyr-i sülûk yoluna veren kimsenin bu yola bağlandığını, hizmete

talip olduğunu bildiren bir sembol olarak kabul ederler. Şed uygulamaya Türkçede “şed bağlamak, şed kuşanmak, bel bağlamak” adı verilir (Algar 2010: 405-406). Eserde şu bilgilere yer verilmiştir:

Şeyhlerin, müritlerinin bellerine bağladığı icazet kuşağı olan şeddin mührünün kelime-i tevhid olduğu, şeklinin ise bağlanma biçiminden yola çıkılarak lâm-elif'e benzediği söylenmiştir. Beline bağlanan kuşağın salih amele karşılık geldiği, bunun dile yansımalarının güzel söz (kelime-i tayyibe) ve şeyhin ise Kur'an-ı Kerim olduğu zikredilmiştir:

Su'âl etseler şeddiñ mühri nedir diyekim *Lâ-ilâhe illa'llâh Muhammedün Rasûlu'llâh*. Etseler kim şeddiñ şekli nedir, diyekim lâm-elifdir. Su'âl etseler kim beliñe ne şaldılar, diyekim Óamel-i şâlih şaldılar. Su'âl etseler kim diliñe ne şaldılar ve şeyh nedir; cevâb vir ki dilime kelâm-ı tayyibe şaldılar ve şeyhim Qur'ândır. [13a]

Şeddin manasının ne olduğuna değinilmiş, zahirî ve bâtinî manasıyla ilgili kısımda, bâtinî manasının mürid ile şeytanın arasında olduğu dile getirilmiştir:

...Eger su'âl eytseler şeddiñ žāhirin ammā bâtinî ma'Ńnāsı nedir, cevâb bâtinî sendedir ya'Ńnî şeytān ile mü'ömin arasındadır. [29b]

... su'âl eytseler ki şeddiñ ma'Ńnāsı nedir, cevâb şeddiñ ma'Ńnāsı du'Ńā ve teslîmdir. [29b]

Belinin bağlanması için kişinin şu üç şeye sahip olması gerektiği belirtilmiştir: Dünya ilişkilerini terk etmek, hakikatleri koruyup saklamak ve anlaşılması güç olan şeyleri (dekeyik) keşfetmek:

ve dañı götürüp dirler kim miyān-beste olan kimesneye kim şed bağlanır. Üç nesne aña lâzımdır, tā ol şed aña lâyıķ ola ve hāķīķāt aña yüz göstere, evvel terk-i Óalāyıķ ya'Ńnî dünyā Óalāķalarını terk eylemek, ikinci hıfz-ı hāķāyıķ ya'Ńnî hāķīķāti saķlamak, üçüncü keşf-i deķāyıķ. [34a-34b]

Şeddin manasının vefa ve teslimiyet olduğu ifade edilmiştir:

Eger su'âl iderlerse şeddiñ ma'Ńnāsı nedir? Cevâb di ki şeddiñ ma'Ńnāsı vefâdır ve teslîmlidir. [48a-48b]

5.7. Kâb-ı Kavseyn

Kulun Allah'a yakınlaşmasının en son safhasını ifade eden Kâb-ı Kavseyn ile ilgili birtakım bilgiler verilmiş, onun Hz. Peygamber'in miracında olduğu belirtilmiştir:

Eger su'âl eyitseler ki nereye gidersin? Kâb-ı kavseyn giderin diye. Eger su'âl eyitseler ki Kâb-ı kavseyn nerededir? Cevâb ver ki Hâzret-i Rasûlullâhîni mi'Örâcıdır. [48a]

5.8. Fakr

Fakr, sözlükte "maddi ve manevi bakımdan muhtaçlık, fakirlik, yoksulluk" gibi anlamlara gelip çoğulu "fukur"dur (Cebecioğlu 1997: 262). İnsanın kendisini her zaman Allah'a muhtaç bilmesi anlamına gelen fakr, ilk dönem sufilerine göre Allah'a giden yoldur (Uludağ 1995: 132, 133). Eserde şu bilgilere yer verilmiştir:

Fenafillah'a erebilmenin (fakr) kapısının başta şeriat olmak üzere sırasıyla tarikat, hakikat ve marifet olduğu, bu kapıların her birinin on makamı bulunduğu ifade edilmiş, ayrıca bu dört mertebenin makamları ayrı ayrı zikredilmiştir:

Eger sorsalarkim fakrın kapısı kaçdır, cevâb **evvel** şerî'atdır on maqâm içinde **2**. Farîkatdır on maqâm içinde **3**. Ma'rifetdir on maqâm içinde **4**. Hâkîkatdır on maqâm içindedir ammâ ol on şerî'at içindedir, **evvel** imân getirmekdir **2**. Namâz kılmakdır **3**. Zekât vermekdir **4**. Oruç dutmakdır **5**. Hacca varmakdır **6**. Helâl kesb kazanmakdır **7**. Hârâm yememekdir **8**. Şerî'ate uyanı görmekdir **9**. Gazâya varmakdır **10**. Emr-i [bi'l-]ma'ûrûf nehy-i [Öani'l-]münkerdir.... [37a-38a]

6. Müellifi Bilinmeyen Mensur Fütüvvetnâme'de Dil ve Anlatım Özellikleri

Fütüvvetnâme'nin genelinde sade, açık ve akıcı bir üslup kullanılmıştır. Eser, fasıl başlıklarından meydana getirilmiş, adab ve erkân soru-cevap yoluyla izah edilmiştir. Eserde anlatılan konuların neredeyse tamamı soru-cevap şeklinde ele alınmıştır. Bunun dışında icazet verme, üstadın huzurundan ayrılmanın usulü gibi bazı ritüeller anlatılırken betimleme yolu tercih edilmiştir. Bu, fütüvvetnâmelerde çok rastlanılan bir tarz değildir. Kavramlara ilişkin soru ve cevapların kısa olması üzerinde özenle durulmuştur.

Metinde herhangi bir başlık veya söz başları çok belirtilmediği için bölüm başları ve sonlarının tespiti zorlaşmıştır. Bununla birlikte bölüm başlarının belli olmaması sorunu, “*eger sual etseler ki, cevap, eger eyitseler ki, deseler ki*” vb. ifadelerin kullanılmasıyla giderilmek istenmiştir. Soru-cevap kelimelerinin yanı sıra zaman zaman konu değişikliği “*fasl*” kelimesiyle sağlanmış, bu ifadelerin altları çizilerek dikkat çekilmiştir.

Eserde zaman zaman tekrara düşülmüş, eserin girişinde yer alan soru ve cevaplar, sonraki varaklarda da yinelenmiştir. Fütüvvete ilişkin miyân-beste, akd-i ahd, helva-yı cefne, şedd ve nakib vb. terimler sıklıkla kullanılmıştır. Ayrıca “*yegreg, ayruk, kurşamak, ayıtmak, kaçan*” gibi arkaik kelimeler kullanılmıştır.

7. Nüsha Tavsifi

150x100-110x70 cm ölçülerindeki 67 varak, 9 satırlı nüsha, talik kırması suyolu kâğıda yazılmıştır. Çorum Hasan Paşa Yazma Eserler Kütüphanesinde 19 Hk 885 numarada kayıtlıdır. Adı “*Fütüvvet-nâme*” olarak kayıtlı olan yazma, desenli kağıt kaplı mukavva bir cilde sahiptir. Varaklar numaralandırılırken bir varak atlanmıştır (26 v.). Eserden 7a varağında “*Hâzâ Fütüvvet-nâme*” diye bahsedilmiştir. İstinsah tarihi ve müstensih belli değildir.

Eserde yer verilen hırka, sarık, tâc, seccâde, derviş gibi tarikate ilişkin öğelerin sıklıkla kullanılmış olunması, eserin XVI. yüzyıldan sonra kaleme alındığını gösterir niteliklerdir. Yazım, kâğıt cinsi ve Gediklik kurumunun niteliklerini anımsatan çırak, kalfa, usta vb. hususlar dikkate alındığında eserin XVIII ya da XIX. yüzyılda kaleme alındığı söylenebilir (Kiraz, 2020: 55).

8. Örnek Metinler

8.1. Eser Başlığında Sonraki İki Varak [7b-8a]

Ey tâlibân-ı erkân-ı tarîkat! Kaçan kim su’âl etseler tarîkatıñ evveli ve âhiri nedir? El-cevâb: Teslimliktir. Su’âl etseler üstâd ile şâkirdiñ mâ-beyninde bir Óahd vardır. Ol Óahd nedir? El-cevâb: Üstâz ile şâkird hâkķında nefsine emîn ola. Üstâz şâkird beş hîzmet göstere. Evvelki hîzmet: Miftâh eline teslim etdikde varup dükkânı açup ve çâr çekmekdir. İkinci, seccâde yerine şalup ri’âyet etmekdir. Üçüncü, saķķalıķdır. Dördüncü, el kavuşdura âdâb ile dura. Andan soñra üç gün açlık çillesi ve yedi gün dökülüp sökülmeķ çilesin ve kırķ gün yine açlık ve yalınçlık çillesin ve ba’de biñbir

gün çille-i merdān dirler ammā naşībin bir günde alur. Ol güne yevmü'r-rızā derler. Ya'Ōnī üstād şākirden rāzı olduğu gündür. Lāzım-ı velāyetde icāzet virilüp ba'Ōde bilgil imdi gerekdir ki üstād olan kimesne şākirde üç nefes vire. Ve sağ ve sol qarındaşı anlar daħı üç nefes vireler cümle on iki nefesdir. Ol üç şeri'Ōatde...

8.2. Son İki Varak [66b-67a]

Ammā kuvveti yoğidi, Dāvūd nebī ile Ebū Müslim ikisi aña göre tüfenk peydā itdiler, kabzasına kundağ eyledi, Ahmed Zemo üç gülle ile gitdi, kāfire biñ gülle atdı, gene üç gülle giysisinde idi, kundağını Ĥabīb-i Neccār yapdı, maşasını Dāvūd nebī peydā etdi, fāliyesine dāħı qarışdı, fitilin İdrīs peygamberden (Ōas.) kaldı, bārūdı Süleymāndan (Ōas.) kaldı; kabzası nedir deyü su'Ōal etseler cevāb bismi'llāh dimekdir. Ve miftāħı nedir ve başı nedir? Su'Ōal olunursa budur ki miftāħı fitildir. Ve başı māşeddir, ağızı fālidir. Temmetü'l-ħurūfu'l-işāret tekfī el-Ōārifu ya'Ōrifu bi'l-işāret ammā neseb-i Şeyħ ŌAbdulkādir, fe-huve İbn-i Mūsā çeng-i düst İbn-i İmām ŌAbdullāh İbn-i Yahyā ez-Zāhid İbn-i İmām Muħammed İbn-i İmām Dāvūd İmām Mūsā İbn-i İmām ŌAbdulhalaş İbn-i İmām Ĥasanu'l-Müşennā İbn-i İmām İbn-i Muħammedü'l-Bast İbn-i İmām el-Hümām İbn-i Ōammi'r-Resūlu'llāh İbn-i ŌAlī İbn-i Ebī Fālib kāle'n-Nebiyi (Ōas.).

SONUÇ

XVIII/XIX. yüzyılda kaleme alındığı düşünölen *Fütüvvetnâme*'nin müellifi saptanamamıştır. Şeyh Abdulkādir ile başlayıp Ebu Talib ile nihayet bulan soy silsilesi, müellifin Şeyh Abdulkādir isminde biri olma olasılığını düşöndürmüştür. Fakat araştırmalar sonucunda bunun Abdulkādir Geylani'nin silsilesi olduğu belirlenmiştir. Bu sebeple kayıтта belirtilen kişinin eserin müellifi olmadığı kanaatindeyiz. Bu bilgilerden hareketle müellifin, Kadiri tarikatına bağı biri olduğu ifade edilebilir.

Fütüvvetnâme, aynı türde yazılan diğer eserlerle kıyaslandığında hacimli bir eserdir. Eserin en dikkat çeken niteliğı, fütüvvet geleneğı içerisindeki hemen hemen her hususun soru-cevap tarzıyla sunulmuş olunmasıdır. Bu tarz, merasimlerin anlatımında dahi sürdürölmüştür. Bu sayede müellif, fütüvvetin esaslarını farklı bir yaklaşımla ele alarak orijinalligi yakalamıştır. Bu tarzın takip edilmesinde öğretme amacının ilke edinildiğı görölmektedir. Merasimlerde erkān ve esaslara ilişkin hususlar, üstādın/şeyhin

önderliğiyle çırağa/müride teferruatıyla izah edildiğinden ötürü eser, bir tarikat/Ahilik el kitabı olarak kabul edilebilir.

Eserin önemli bir diğer özelliği ise Kadirî bir muhitte yazılmış olunmasıdır. Bu, daha çok Alevî/Bektaşî geleneğinde her biri bir mesleğin erbabı olarak görülen kemerbestelerin Kadirî tarikatında da aynı oranda değerli olduğunu göstermektedir.

KAYNAKÇA

Algar, H. (2010). “Şed”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt.38, 405-406), İstanbul.

Altuner, N. (1999). “Manzum Bir Fütühnâme” (23-37), *II. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Ankara.

Altuner, N. (2004). “Süleymaniye Kütüphanesinde Üç Yazma Fütüvvetnâme” (79-99), *I. Ahi Evran-ı Velî ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu (12-13 Ekim 2004, Kırşehir)*, Kırşehir: Gazi Üniversitesi Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi Yayınları.

Anadol, C. (1991). *Türk-İslam Medeniyetinde Ahilik Kültürü ve Fütüvvetnameler*, Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları.

Apak, A. (2020). “Muhammed b. Ebubekr”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt.30, 516), İstanbul.

Arpaguş, S. (2007). “Post”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt.34, 332-333), İstanbul.

Arslanoğlu, İ. (1997). *Yazarı Belli Olmayan Bir Fütüvvet-nâme*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Aydınlı, A. (1994). “Ebû Zer el-Gıfârî”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt.10, 266-269), İstanbul.

Aydınlı, A. (1994). “Ebü’-d-Derdâ”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt.10, 310-311), İstanbul.

Aydınlı, O. (2011). *Fütüvvetname-i Tarikat*, Ankara: TDV Yayınları.

Başer, H. B. (2017). Zünnûn el-Mısrî, Üçer, İ. H. (Ed.), *İslam Düşünce Atlası* içinde (294), Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.

Benli, Y. (2012). “Fütüvvetnâmelerde Hz. Ali Algısı”, *Hikmet Yurdu*, Cilt: 5, Sayı: 10, 33-60.

Bilgin, O. (1992). *Fütüvvetnâme (Şeyh Eşref b. Ahmed)*, İstanbul: Yıldızlar Matbaası.

Cebecioğlu, E. (1997). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ankara: Rehber Yayıncılık.

Ceylan, Ö. (2005). “Fütüvvetnâme Muhtevâlî Bir Manzûme Şerhi”, *I. Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir.

Ceylan, Ö. (2008). “Seyyid İzzî-i Mervî'nin Manzum Fütüvvetnamesi”, *I. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu*, Kırşehir.

Çağatay, N. (1974). *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.

Çağatay, N. (1990). *Ahilik Nedir*, Ankara: Sevinç Matbaası.

Çakan, İ. L., Eroğlu, M. (1988). “Abdullah b. Abbâs b. Abdülmuttalib”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt.1, 76-79), İstanbul.

Çalışkan, Y. (2020). *Ahilik Kitabı*, İstanbul: Büyüyenay Yayınları.

Efendioğlu, M. (2009). “Suheyb b. Sinân”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt.37, 476-477), İstanbul.

El-Aclûnî, İ. b. M. (1985). *Keşfü'l-Hafâ*, Beyrut.

El-Kârî, A. (1971). *el-Esrâru'l-Merfû'a fî Ahbâri'l-Mevdû'a*, Beyrut: Dâru'l-Emâne.

Er-Razavî, S. M. (2014). *Fütüvvet-nâme-i Kebîr*, Sadullah Gülten – Hacı Yılmaz (Haz.), İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.

Es-Se'âlibî, E. M. (1965). *Simâru'l-Kulûb fî'l-Mudâfîve'l-Mensûb*, Kahire: Dâru'l-Me'ârif.

Es-Suyûtî, A. b. E. (ts). *Câmi'ü'l-Ehâdis*.

Gölpınarlı, A. (1953). “Burgazi ve 'Fütüvvetname'si”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt: 15, Sayı: 1-4, 76-154.

Gölpınarlı, A. (1955). “Şeyh Seyyid Gaybî Oğlu Şeyh Seyyid Huseyn'in "Fütüvvet-Name"si”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt: 17, Sayı: 1-4, 27-72.

Gölpınarlı, A. (2011). *İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilâtı*, İstanbul: İTO Yayınları.

Gürel, R. (1992). *Razavî'nin Fütüvvet-nâmesi (Fütüvvet-nâme-i kebîr veya Miftâhü'd-dekâyık fî-beyâne'l-fütüvveti ve'l-hakâyık)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Hacıgökmen, M. A. (2012). “Anadolu’da Ahîliğin Esnaf Teşkilatı Haline Dönüşmesi ve Tımar Sistemine Yansımaları (Ankara Örneği)”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, (32), 263-291.

Hatiboğlu, İ. (2009). “Selmân-ı Fârisî”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt.36, 441-443), İstanbul.

İbn Sa'd (1968). *Tabakâtü'l-Kübrâ*, Beyrut.

Kandemir, M. Y. (1992). “Câbir b. Abdullah”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt.6, 530-532), İstanbul.

Kapar, M. A. (2017). “İlk İslam Diplomatı Amr b. Ümeyye ed-Damrî”, *İSTEM*, (30), 271-285.

Karasoy, Y. (2004). “Ahi Kelimesi ve Türk Kültüründe Ahilik”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, (14), 1- 23.

Kasır, H. (1993). “Türk Edebiyatında Fütüvvet-nâmeler ve Esrar Dede'nin Fütüvvet-nâmesi”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (1), 107- 130.

Kazıcı, Z. (1988). “Ahîlik”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt.1, 541), İstanbul.

Kiraz, S. (2020). Hasan Paşa Yazma Eserler Kütüphanesinde Kayıtlı Bir Fütüvvet-Nâme, G. Kırilen (Ed.), *Filoloji Alanında Akademik Çalışmalar* içinde (49-66), Ankara: Gece Kitaplığı.

Köksal, M. F. (2006). *Ahi Evran ve Ahilik*, Kırşehir: Kırşehir Valiliği Yayınları.

- Köksal, M. F. (2017). “XV. Yüzyılda Yazılmış Meçhul Bir Eser: Dâi’nin Manzum Fütüvvet-nâme’si”, *VIII. Uluslararası Türk Dili Kurultayı 22-26 Mayıs 2017 Bildiri Özetleri*, Ankara: TDK Yayınları.
- Kuşeyrî, A. (1991). *Kuşeyrî Risalesi*, S. Uludağ (Çev.), İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Parlatır, İ. (2009). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Yargı Yayınevi.
- Ocak, A. Y. (1996). “Fütüvvet”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Cilt.13, 261-263), İstanbul.
- Önkal, A. (1992). “Büreyde b. Husayb”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Cilt.6, 492), İstanbul.
- Öz, M. (2002). “Kümeyl b. Ziyâd”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Cilt.26, 550), İstanbul.
- Özaydın, A. (1995). “Eşter”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Cilt.11, 486-487), İstanbul.
- Öztürk, F. (2017). Günümüz Dünyasında Hacı Bayram-ı Veli’yi Anlamak ve Ahilik Felsefesi, *II. Uluslararası Hacı Bayram-ı Velî Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Cilt: 2, Ankara: Kalem Neşriyat.
- Öztürk, M. (2011). *Kur’an-ı Kerim Meali*, İstanbul: Düşün Yayıncılık.
- Sahavî, M. b. A. (1956). *el-Makâsidü’l-Hasene*, Kahire.
- Sarıkaya, M. S. (1999). “Osmanlı Devleti'nin İlk Asırlarında Toplumun Dini Yapısına Ahilik Açısından Bir Bakış Denemesi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (6), 49-67.
- Sarıkaya, M. Y. (2017). Türk Edebiyatında “Lâ Fetâ” ve “Hel Etâ”, Bağlı, M. T. (Ed.), *Hız. Peygamber ve Fütüvvet içinde* (161-175), İstanbul: Nefes Yayıncılık.
- Şeker, M. (2011). *Ahilik ve Fütüvvet-nâmelerin Yeri*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Şen, A. (2013). *Sakalar El Kitabı*, Ankara: Araştırma Yayınları.
- Torun, A. (1998). *Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvet-Nâmeler*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Uludağ, S. (1995). “Fakr”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt.12, 132-134), İstanbul.
- Uludağ, S. (1996). “Fütüvvet”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt.13, 259-261), İstanbul.
- Uludağ, S. (1997). “Hasan-ı Basrî”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt.16, 291-293), İstanbul.

Uludağ, S. (2012). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Yeniterzi, E. (2001). “Türk Edebiyatında Manzum Fütüvvet-nâmeler”, *Konya Postası*, (173), 321-323.

Yılmaz, H. K. (1996), *İslâm Tasavvufu*, İstanbul: Altınoluk Yayınları.

Yılmaz, H. K. (2020), *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatler*, İstanbul: Ensar Neşriyat.